

*Нестеренко О.Д.,**аспірант кафедри світового господарства
і міжнародної економічної інтеграції,**Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі*

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ДО ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

Анотація. У статті розглянуто основні тенденції розвитку ринку агропромислової продукції в Україні. Зазначено властивості агропродовольчого ринку та структуровано основні проблеми його функціонування на сучасному етапі євроінтеграції України. Запропоновано шляхи удосконалення зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією в контексті підписання Угоди про асоціацію між ЄС і Україною та майбутнім створенням Зони вільної торгівлі.

Ключові слова: агропродовольчий ринок, агропродовольча продукція, зовнішньоекономічна діяльність, державне регулювання агропродовольчого ринку, експорт, імпорт, світовий ринок, євроінтеграція України.

Постановка проблеми. Нові тенденції розвитку міжнародної торгівлі безпосередньо пов'язані з підвищенням місця і ролі національних агропродовольчих ринків у розвитку сучасної міжнародної агропромислової інтеграції. Сучасний рівень міжнародного економічного співробітництва та нові взаємовигідні підходи у розвитку зовнішньоторговельних зв'язків в аграрній сфері впливають на подальший розвиток міжнародних агропродовольчих ринків та участі кожної країни у цьому процесі.

Входження України в СОТ та глобалізація міжнародних економічних відносин підсилюють необхідність державного регулювання експортно-імпортних операцій у країні. Сучасні тенденції на світовому продовольчому ринку потребують розробки і використання механізмів, адаптованих до кон'юнктурних змін у зовнішньому світовому середовищі. Особливо потребують удосконалення діючі механізми та інструменти державного регулювання зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією, агропродовольчою зокрема. Це обумовлено перш за все необхідністю забезпечення інтересів держави, конкретного агропродовольчого виробника у системі зовнішньоекономічної діяльності України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні тенденції формування політики державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, виробництва і торгівлі агропродовольчою продукцією, адаптації національного аграрного сектора до викликів процесу глобалізації щодо сталого розвитку викладено у роботах вітчизняних вчених І. Бураковського, В. Власова, А. Гайдуцького, В. Губені, Т. Осташко, Б. Пасхавера, О. Онищенко, О. Могильного, В. Трегобчука, А. Філіпенка. Вагомий внесок у дослідження проблематики регулювання торгівлі агропродовольчою продукцією в системі правил ГАТТ/СОТ, наслідків реформування національної регуляторної політики в контексті вступу України до цієї організації зробили такі українські автори: В. Андрійчук, О. Бородіна, С. Зоря, Ю. Лузан, В. Пятницький, О. Оніщук, С. Осика, П. Саблук,

Т. Циганкова, О. Штефанюк, В. Мовчан, І. Кобута, О. Шубравська. Результати їх наукових пошуків сформували ґрунтовний базис для проведення цього дослідження.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. В умовах інтеграції України у сучасний світовий економічний простір особливого значення набуває розширення участі країни у міжнародному поділі праці та пошук стійких ніш у світовій економіці. Ураховуючи ту обставину, що однією з провідних галузей міжнародної спеціалізації країни є агропромислове виробництво, зміцнення позицій на світовому ринку агропродовольчої продукції та вдосконалення механізму державного регулювання агропродовольчого ринку в Україні є одним із першочергових завдань, які визначають необхідність проведення подальших наукових розвідок з обраної теми дослідження.

Проблеми інтеграції українських агропромислових виробництв, практичне вирішення такої проблеми вимагає розробки відповідних методів здійснення необхідних заходів фінансово-економічного, організаційного та технічного характеру, що становлять основу державного регулювання аграрної політики. Методологічний аспект цього питання полягає у визначенні та розробці комплексу інструментів та механізмів, необхідних для реалізації та досягнення цілей інноваційного перетворення агропромислового виробництва в Україні.

Мета статті полягає у дослідженні сучасних тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією та особливостей удосконалення механізму державного регулювання зовнішньоторговельної політики в аграрному секторі в умовах євроінтеграційного розвитку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток агропродовольчого ринку України відбувається під значним впливом світових агропродовольчих ринків. В останні роки залежність внутрішнього агропродовольчого ринку від світового значно посилилась. Обсяги експорту сільськогосподарської продукції визначаються ціновою кон'юнктурою світових ринків, під впливом яких складається кон'юнктура внутрішнього агропродовольчого ринку України. Підтвердженням цьому стали коливання внутрішніх цін на споживчому продовольчому ринку під впливом світової продовольчої кризи та світової фінансової кризи.

Державна політика у сфері регулювання агропродовольчого ринку – це комплекс законодавчо та організаційно визначених довгострокових бюджетних заходів, що об'єктивно необхідні для формування сприятливого конкурентного середовища розвитку галузі як запоруки продовольчої безпеки [1, с. 6–7].

Сучасний стан розвитку ринку агропромислової продукції в Україні можна розглядати як досить стабільний. Про це свідчать у цілому позитивна статистика обсягів виробництва основних видів продовольчих товарів та сільськогосподарської

продукції, а також висока інвестиційна привабливість харчових і переробних галузей економіки.

Слід зазначити, що досить сприятлива ситуація на ринку продовольчих товарів зумовлена дією таких факторів, як: невисока еластичність попиту, що зумовлює стабільність обсягів збуту продукції кінцевим споживачам; ринкові та споживчі характеристики об'єктів ринку продовольства, які відрізняються високим рівнем стандартизації товарних партій; конкурентна ситуація на ринках окремих видів продовольчих товарів, що є близькою до ринку чистої конкуренції або до олігополії; сформованість каналів розподілу продукції, які на продовольчому ринку є довгими за ті, що існують на інших ринках товарів і послуг; функціонування механізмів взаємного впливу ринку продовольства та суміжних товарних ринків. Також є наявність певного перекосу в розвитку переробних та харчових галузей. Зокрема, найбільшого розвитку протягом останніх років набуло виробництво жирних сирів, соняшникової олії та продукції з незбираного молока. При цьому обсяги переробки зерна, а також виробництво макаронних виробів, хліба та хлібобулочних виробів зазнали певного зниження.

Забезпечення ефективної роботи виробників продовольства та наближення агропродовольчої продукції до кінцевого споживача неможливе без побудови та використання дієздатних та раціональних, з позицій всіх учасників ринкових процесів, систем розподілу агропродовольчої продукції. Функціонування системи розподілу продукції на ринку переважної більшості продовольчих товарів характеризується такими властивостями: розподіл товарів на ринку здійснюється переважно через посередницькі мережі по мірі подрібнення партій товарів, що є об'єктами конкретної операції купівлі-продажу, по мірі руху товару каналом розподілу; товаровиробники заохочують посередників до співпраці шляхом проведення політики надання суттєвих цінових знижок з метою забезпечення ритмічності свого виробництва та збільшення обсягів продукції, що виробляється. При цьому зменшується прибуток товаровиробника від реалізації кожної одиниці товару, проте зростає маса прибутку; певна частина товаровиробників розміщує свої інвестиційні ресурси у створенні власних систем розподілу продукції з метою максимізації прибутку шляхом отримання його в повному обсязі при реалізації продукції в роздріб кінцевим споживачам. При цьому підвищується рівень витрат, пов'язаний зі збутом продукції, а ефективність такого підходу у порівнянні із залученням посередників визначається умовами функціонування виробника; ринок продовольства, як і будь-який ринок споживачів, характеризується більшою довжиною каналів розподілу у порівнянні з ринками сировинної продукції, товарів виробничо-технічного призначення; інфраструктурна складова системи розподілу продукції на вітчизняному продовольчому ринку вигідно відрізняє його від ринків інших товарів, проте її стан та рівень розвитку все ще залишають бажати кращого.

Зазначені властивості продовольчого ринку дозволяють виділити та структурувати основні проблеми його функціонування на сучасному етапі економічного розвитку: фактична відсутність інтеграційних зв'язків між сферами обігу на агропродовольчому ринку; диспаритет інтересів товаровиробників та суб'єктів сфери обігу на агропродовольчому ринку за умов функціонування існуючої структури внутрішнього ринку; недостатній розвиток інфраструктури агропродовольчого ринку України; характер конкуренції на більшості продуктових ринків не сприяє гармонічному функціонуванню їх суб'єктів на всіх рівнях; зміна позиції суб'єкта ринку у структурі каналу

розподілу агропродовольчої продукції є фактично неможливою або визначається характеристиками та ефективністю разової операції з купівлі-продажу партії продукції; недосконалість систем державного регулювання агропродовольчого ринку, в яких переважає застосування нетарифних методів впливу на ринкові процеси.

Необхідно відмітити, що загальна тенденція України до виробництва та випуску сільськогосподарської продукції протягом останніх років дещо знижується. Наприклад, після суттєвого падіння у 2009 р. (через фінансову кризу), обсяги експорту товарів ЄС до країн Східного партнерства відновлювалися аж до 2013 р. У тому ж р. вони досягли свого максимуму – 41,3 млрд. євро. Водночас у 2014 р. обсяги впали знову – до 33,1 млрд. євро. Україна у 2014 р. була першою за обсягами експорту ЄС серед усіх країн Східного партнерства: 52% (або 17,1 млрд. євро) усього експорту Євросоюзу до східних партнерів припадало саме на Україну. Водночас десять років тому, у 2004 р., обсяги експорту ЄС в Україну склали майже 10,6 млрд. євро. Також Україна тримає пальму першості у категорії «імпорт»: 42% (або 13,8 млрд. євро) усього імпорту ЄС з країн Східного партнерства припадало на Україну. У 2004 р. ця цифра була на рівні 8,5 млрд. євро. У такий спосіб за останні десять років було зафіксовано позитивний баланс ЄС у торгівлі з Україною, який у 2014 р. склав +3,4 млрд. євро [5].

Загалом, найбільше ЄС експортує у країни Східного партнерства промислові товари; вони складають понад три чверті (77%) від усього експорту товарів, що його здійснює ЄС у країни-партнери. З іншого боку, аграрно-сировинні матеріали – товари, які домінують серед усього імпорту ЄС зі Східного партнерства (70% від загального імпорту з країн-сусідів на Сході). Торік, зокрема, ЄС експортував в Україну товарів із категорії «їжа і напої» на суму у майже 1,5 млрд. євро. Це найбільший показник серед усіх країн – учасниць Східного партнерства. Крім того, сировини було експортовано на 471 млн. євро, а енергетики – на понад 2 млрд. євро. Своєю чергою, імпортував Євросоюз з України сировинно-аграрних матеріалів на загальну суму майже 6,8 млрд. євро: їжі і напоїв – на 2,5 млрд. євро, сировини – на 3,21 млрд. євро, а енергетики – на понад 1 млрд. євро [5].

Основними країнами-партнерами, до яких Україна здійснює експорт сільськогосподарської продукції є Європейський Союз, Туреччина, Єгипет та Індія. Основними сільськогосподарськими продуктами, які виготовляє та експортує Україна, є: молоко коров'яче, соняшникова олія, картопля, пшениця, кукурудза, м'ясо курки, м'ясо свиней, м'ясо великої рогатої худоби, яйця курячі, помідори, цукровий буряк, яблука, соєві боби, ріпакова олія, виноград, висушена цибуля, огірки та корнішони, морква і ріпа, мед, волоські горіхи.

Основними сільськогосподарськими продуктами, які Україна імпортує на свою територію, є: тютюнова сировина, напівфабрикати, кавові екстракти, пальмова олія, кукурудза, банани, чай, мандарини, вино, кава смажена, корм для тварин, какао-паста та какао-порошок. Загалом до основних товарних позицій імпортованої продукції до України належать: продукти тваринного походження, молочні продукти, фрукти та овочі, кава та чай, зернові, олійні культури, жири та олії, цукор і кондитерські вироби, напої та тютюнові вироби, бавовна, інша продукція сільського господарства, риба та рибні продукти, мінерали і метали, нафтові продукти/сировина, хімікалії, деревина, папір і т. д., текстиль, одяг, шкіра, взуття і т. д., електричні машини, транспортне обладнання тощо.

Запорукою виходу України на передові позиції на світовому продовольчому ринку та захисту від зовнішніх загроз є забезпечення збалансованого поєднання державного регулювання економіки агропромислового виробництва з економічною свободою підприємств і організацій в умовах ринку. Регулювання зовнішнього попиту на агропродовольчі товари, що виробляються в Україні, передбачає застосування економічних інструментів стимулювання експорту продовольства, поліпшення динаміки росту виробництва і структури експорту, поліпшення балансу зовнішньої торгівлі продовольчими товарами, оскільки зовнішній попит є джерелом доходів ззовні. Це в першу чергу: розвиток системи контролю стану зовнішнього ринку агропродовольчих товарів; цілеспрямовану державну підтримку виробництва агропродовольчих товарів, здатних успішно конкурувати на зовнішньому ринку; гармонізацію стандартів якості та інших спеціальних вимог до агропродовольчих товарів зі світовими; сприяння просуванню вітчизняних брендів агропродовольчих продуктів на зарубіжних ринках; активізацію участі вітчизняних виробників в міжнародних агропродовольчих ярмарках та виставках та організацію подібних заходів на території України тощо [1]. Регулювання внутрішньої пропозиції має на меті її зростання та поліпшення структури відповідно до потреб населення, гарантування агропродовольчої безпеки та агропродовольчої незалежності країни. Регулюючі заходи стосовно внутрішньої пропозиції мають ураховувати залежність виробництва сільськогосподарської продукції від природно-кліматичних умов та різний рівень конкурентного середовища в галузях, що постачають продукцію сільгоспвиробникам, у сільському господарстві та переробній сфері [6]. Таким чином, зростання внутрішньої пропозиції продовольчих товарів може бути досягнуто завдяки: державній підтримці вітчизняних виробників продовольства; підвищенню інвестиційної привабливості агропродовольчої сфери шляхом надання державних гарантій виробникам та інвесторам; раціоналізації інституціональної структури ринку продовольства; розвитку системи інформаційного забезпечення суб'єктів.

На сучасному етапі євроінтеграційного розвитку, коли Україна переживає структурні ринкові перетворення, що мають на меті формування відкритого економічного простору та глобальну інтеграцію до міжнародної спільноти, постає нагальне питання щодо реальної оцінки стану та можливостей держави, які в майбутньому визначать напрям розвитку та зможуть забезпечити конкурентні переваги завдяки використанню переваг агропромислового виробництва та спеціалізації на світовому аграрному ринку. Ось чому входження України як повноправного члена до складу СОТ у 2008 р. стало рушійною точкою її подальшої інтеграції до світової економіки. Отже, будучи членом СОТ, Україна має можливість не лише стати конкурентоздатним гравцем на міжнародному аграрному ринку, а й долучитися до процесу формування параметрів зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією на сучасному світовому ринку.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, необхідно визнати, що розробка і реалізація ефективною зовнішньоекономічної політики щодо державного регулювання зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією є засобом подолання кризових явищ в аграрній сфері України, відкриває доступ вітчизняній агропродовольчій продукції на світові ринки й забезпечує надходження агропродовольчих товарів до України з інших країн світу. Тому для виводу вітчизняного агропродовольчого сектора

економіки з кризи, стабілізації і розвитку сільськогосподарського виробництва необхідно здійснити модернізацію існуючих форм і методів державної підтримки агропродовольчого ринку, формування нових напрямів і механізмів її реалізації. Адже система державної підтримки повинна бути досить гнучкою і відповідати як поточним, так і довгостроковим потребам аграрного сектора економіки України.

Щодо вдосконалення механізму регулювання зовнішньої торгівлі агропродовольчою продукцією України, слід зазначити, що в Україні створені всі необхідні умови для нормального функціонування агропродовольчого ринку. Крім того, при формуванні механізму регулювання слід пам'ятати про багатофункціональну роль агропродовольчої сфери, значення якої є великим не тільки в питанні забезпечення населення харчовими продуктами і підтримці продовольчої безпеки, але і у вирішенні проблем соціально-економічного розвитку України та її інтеграції в сучасне світове господарство. Ефективність державного регулювання виробництва і споживання агропродовольчих товарів в Україні в умовах сучасної міжнародної економічної інтеграції має стати визначальним етапом оптимального поєднання внутрішнього виробництва сільськогосподарських товарів і експортно-імпоротної політики держави.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF>.
2. Дейнеко Л.В., Купчак П.М. Державне регулювання виробництва та споживання продовольчих товарів в умовах глобалізації / Л.В. Дейнеко, П.М. Купчак // Регуляторні механізми у сфері виробництва та споживання товарів в умовах інтеграційних процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Миколаїв, 2010. – С. 3–7.
3. Єрмак Л.О. Державне регулювання економіки в контексті продовольчої безпеки / Є.О. Єрмак // Регуляторні механізми у сфері виробництва та споживання товарів в умовах інтеграційних процесів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Миколаїв, 2010. – С. 66–68.
4. Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на внутрішньому і зовнішньому ринках : наукова доповідь / В.М. Трегубчук [та ін.]. – К., 2007. – 260 с.
5. Міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією : [навч. посіб. для студ. екон. напрямів підготов., які навч. за фаховими прогр. та спрямуваннями] / Г.М. Калетнік [та ін.]. – Вінниця, 2013. – 220 с.
6. Осташко Т.О. Перспективи та ризики у торгівлі сільськогосподарськими товарами з країнами єдиного економічного простору / Т.О. Осташко // Економіка і прогнозування. – К., 2012. – С. 132–142.
7. Осташко Т.О. Ринки сільськогосподарських товарів під впливом очікуваних змін торговельних режимів / Т.О. Осташко // Економіка і прогнозування. – К., 2013. – С. 105–115.
8. Фененко П.О. Генезис та еволюція державного регулювання зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні / П.О. Фененко // Формування ринкових відносин в Україні ; Науково-дослідний економічний ін-т Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України. – К., 2012. – С. 157–163.
9. Цікаві факти і цифри щодо торгівлі між ЄС і країнами – учасницями Східного партнерства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2015/2015_05_28_2_uk.htm.
10. World trade developments [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.wto.org/statistics.

Нестеренко О.Д. Механизм государственного регулирования рынка агропродовольственной продукции и его применение к внешней торговле

Аннотация. В статье рассмотрены основные тенденции развития рынка агропромышленной продукции в Украине. Указаны свойства агропродовольственного рынка и основные проблемы его функционирования на современном этапе евроинтеграции Украины. Предложены пути совершенствования механизма государственного регулирования внешней торговли агропродовольственной продукцией в контексте евроинтеграции Украины.

Ключевые слова: агропродовольственный рынок, агропродовольственная продукция, внешнеэкономическая деятельность, экспорт, импорт, мировой рынок, международная экономическая интеграция, евроинтеграция Украины.

Nesterenko O.D. Mechanism of state regulation of agro-food products and its application to foreign trade

Summary. The main development trends of agricultural products in Ukraine. The indicated properties of the agri-food market and the basic problems of its functioning at the present stage of European integration of Ukraine. The ways of improving the mechanism of state regulation of foreign trade in agri-food products in the context of Ukraine's European integration.

Keywords: agri-food market, agri-food products, foreign trade, export, import, international market, international economic integration, European integration of Ukraine.